

loquor. Quis enim nescit hoc genus hominum in horrendis facinoribus inquietum, ab utilibus operibus otiosum, crudelissimum in mortibus alienis, vilissimum in suis, maxime in agris territans, ab agris vacans, et victus sui causa cellas circumiens rusticanas, unde et Circumcellionum nomen accepit, universo mundo pene famosissimum Africani erroris opprobrium?

XXXIII. Ex hoc igitur genere quis ignorat quam multi antea per diversas mortes ibant et peribant et nunc in illorum comparatione quam pauci suis ignibus ardeant? Sed si putas moveri nos oportere, quia isto modo tot millia moriuntur; quantum existimas nos habere consolationis, quod a tanta dementia partis Donati, ubi non solum nefariae divisionis error, verumetiam furor iste lex facta est, longe atque incomparabiliter plura millia liberantur? Neque enim isti qui pereunt, illorum saltem numero aequantur, qui ex ipso genere nunc jam tenentur ordine disciplinae, colendisque agris amisso Circumcellionum et opere et nomine inserviunt, servant castitatem, tenent unitatem: quanto minus coaequantur isti perditum numero utriusque sexus, non solum puerorum et puellarum, juvenum et virginum, verumetiam conjugatorum et senum, quorum innumerabiles ex Donatistarum nefaria dissensione, in pacem Christi veram et catholicam transeunt. Isti quippe qui se incendunt, nec tot homines sunt quot loca sunt populis plena, quae ab exitiali peste erroris illius et furoris, per hanc instantiam perficiendae unitatis eruuntur. Numquidnam obsecro sanum misericordiae potest esse concilium, ut simul cum illis isti omnes aeternis gehennarum suppliciiis servantur, ne illi in istorum comparatione perpauca suorum caminorum ignibus exurantur? Ut enim omnes cum Christo vivant magnis conatibus et votis agendum est: sed si hoc per quorundam furorem

fieri non potest, saltem ut non omnes cum diabolo pereant, laborandum est.

XXXIV. Sane de Scripturis sanctis sagacissime inquirens, si quid proferre posses pro ista spontaneae mortis sententia insana, invenisse te aliquid putas, quia scriptum est in Evangelio: « Spiritus quidem promptus est, caro » autem infirma ¹: » tanquam ideo se quisque occidere debeat, quia infirmus est. Ad passiones inter manus persecquentium sustinendas non potuisti citius dicere falsos martyres vestros ex illorum esse numero, de quibus scriptum est: « Vae iis qui perdidit sustinentiam ²: » et ad illos prorsus non pertinere quibus Dominus dicit: « In » vestra patientia possidebitis animas vestras ³. » De quibus autem legitur: « Spiritus promptus est, caro autem » infirma ⁴; » sommo non voluntario premebantur, non interitu voluntario necabantur. Diligenter lege, et quid loquaris attende. Ubi est quod Apostolus ait: « Fidelis Deus » qui non permittet vos tentari super id quod potestis, » sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere ⁵? » Ita-ne credendum non est huic apostolicae veritati, et inimicos debemus nos ipsos habere, quia inimicos non possumus alios sustinere? Absit hoc a cordibus Christianis. Plane fideli Apostolo, imo ipsi fideli Deo, qui non sinit suos tentari supra quam ferre possunt, sed facit cum tentatione etiam exitum, ut possint sustinere, credant Catholici, non credant Donatistae; et ne semper ista non credant, non sint Donatistae. Quando enim desperatur in quibusque passionibus a Domino impetranda sapientia ⁶, et ideo quaeritur compendium caminorum, ubi se isti non quidem feris, ut ait beatissimus

¹ Matth. xxvi, 41. — ² Eccli. ii, 16. — ³ Luc. xxi, 19. — ⁴ Matth. xxvi, 41. — ⁵ I Cor. x, 13. — ⁶ Forte patientia.

Cyprianus¹, sed tamen flammis obijciunt, quos nemo damnavit: non est hoc consilium, sed furor; non est sapientia, sed amentia. Habeant isti incendia sua, qui non dicunt de adjutorio Domini; « Quoniam ab ipso patientia mea². »

XXXV. Certe sanctus Job quando a capite usque ad pedes intolerabili vulnere putrescebat, et doloribus excruciabatur immanibus, hoc vestrum compendium habebat in promptu, quo se ab hujusmodi vita horrendis calamitatibus plena, in qua procul dubio manebat, nolebat eripere. Potestas utique aderat, sed justitia non sinebat. Secundum hoc enim dicit: « Atque utinam possem me occidere, aut rogare alium ut faceret mihi hoc³. » Negavit se posse Justus, quod per justitiam fieri non poterat. Eo loquendi modo et Apostolus ad Galatas dicit: « Testimonium vobis perhibeo, quia si fieri posset, oculos eruissetis et dedissetis mihi⁴. » Cur enim et hoc fieri non posset, nisi quia juste fieri nullo modo posset? Sic et Dominus cum per Angelos suos justum Loth de Sodomis exeuntem urgeret ut properaret in Segor: « Non enim, » inquit, potero facere rem, donec tu illo introeas⁵. » Non posse se dixit, quod sine dubio poterat per potentiam, sed non poterat per justitiam. Posset enim patientissimus Job, ut nihil aliud, vel cibum vel potum non sumere, atque ita illam vitam ærumnosam horrendamque consumere: sed hoc juste facere non posset, quoniam nulli fas est se ipsum occidere; maxime cum, ut possit vivere, possit fugere. An hoc aliquis dubitaverit, quod ille vir sanctus, qui tam multa in suis doloribus loquebatur, rogare ut hoc sibi fieret, aliquem posset? Neque enim non dolenti et putrescenti manus defuit ad perimendum,

¹ Lib. de laude martyrii ad Moysen et Maximum. — ² Psal. lxi, 6. — ³ Job. xxx, juxta lxx. — ⁴ Galat. iv, 15. — ⁵ Gen. xix, 22.

et lingua defuit ad rogandum. Certe vel ipsam conjugem suam poterat hoc rogare: quæ tamen ut hoc fieret nec ipsa suggessisset, quæ illum mori per ejus blasphemiam Deo irascente cupiebat¹; ideoque aliquid in Deum concilio nefando, tamen ut ipse se occideret, ei dicere non audebat. Plus juris invos diabolus habet, qui vobis tam facile persuadet, quod insipienti mulieri persuadere non potuerat, quam sibi ministram ad decipiendum virum, suis illi ablatis omnibus, reservavit. Dixit itaque se justus ille non posse aliquem rogare ut eum interficeret, etiam id ostendens utique non licere. Quod enim non potest juste, non potest justus: quoniam hoc decernendo prius mittit justitiam, ut quod non potest justus, possit injustus. Sic ergo dixit: « Atque utinam possem me ipsum interficere: » tanquam diceret: Atque utinam justum esset, tunc enim a justo fieri posset. Neque enim ut hoc posset, quod non potest nisi injustus, injustitiam sibi optaret. Sed si fieri posset, hanc vellet esse justitiam: quod fieri quia non potuit, ut hæc esset justitia, non potuit justus quod sola faceret injustitia. Ac per hoc non est injustum homini justo optare mortem, quando amarissima est vita: sed si Deus optatam non dederit, non erit justum nisi tolerare eam amarissimam vitam. Sicut a justo nec illud alienum est, ut optet vitam, quando amara mors imminet: sed cum se videt eam impetrare non posse, dicit quod nos in se transfigurans Dominus ait: « Verum non quod ego volo, sed quod » tu vis, Pater². » Hæc autem illis dicenda sunt, quos ad mala gerenda³ quærunt qui persequuntur, non quos ad bona participanda qui diligunt: eis, inquam, dicenda sunt ista, qui persecutionem patiuntur propter justitiam, non qui eam sibi faciunt propter injustitiam.

XXXVI. Proinde etiam senior ille Razias, quem sibi

¹ Job. ii, 9. — ² Matth. xxvi, 39. — Forte ingerenda.

isti exemplis sui sceleris destituti, de Machabæorum libris, tanquam imitandum se invenisse gloriantur, hoc facere debuit¹, quo in eisdem Litteris leguntur septem illi fratres etiam exhortante matre fecisse², ut comprehensus, et a lege Domini sui non aversus, omne quod ei applicitum esset acciperet, et in dolore sustineret, et in humilitate sua patientiam haberet. Quocirca humilitatem inter manus inimicorum non valens ferre, non plane sapientiæ, sed insipientiæ dedit exemplum, non Christi martyribus, sed Donati Circumcellionibus imitandum³. Verumtamen si diligentius consideremus, et ab isto apparetis alieni. Iste quippe cum jam comprehenderetur ab hostibus, non habuit liberam fugam; ideo se gladio percussit, et cum perire non potuisset, de muro se præcipitavit. Deinde abruptam petram, cum jam vivere non posset, adhuc tamen spirans, et corpus impetu movens, currendo, licet exanguis, obtinuit: ubi utraque manu producta sua intestina discersit, dispersit, occubuit: turba ita circumdatus ut evadere non posset, et si vivere posset. Vos igitur qui nec Dominum auditis dicentem, Fugite; nec imitamini Raziam, qui voluit, nec potuit fugere: profecto quia non habetis illum in præcepto, nec habetis istum in exemplo. Quid, quod iste Razias secundum vestram rationem sine dubitatione culpandus est? Dixisti enim propter Evangelicam sententiam, ubi Dominus ait: « Spiritus quidem promptus, caro autem infirma⁴; » vos ad caminorum fugisse compendium quia videlicet infirmi estis proferre manus inimicorum, si ab eis comprehensi fueritis. Ergo illius qui se gladio graviter vulneravit, qui vulneratus murum petiit, qui se inde in cervicem præcipitem dedit, qui et postea potuit ad petram currere, in petra stare, in-

¹ 2 Mach. xiv, 41. — ² Ibid. 7. — ³ Confer Augustini epistolam 204. n. 6 et 7. — ⁴ Matth. xxvi.

testina educere, carpere, spargere, numquid dici potest spiritus promptus, caro autem infirma; cujus non solum spiritus tam promptus apparuit, sed etiam caro tam firma ut vix credibile sit eum facere voluisse ac valuisse quæ fecit? Itaque vobis oportet iste displiceat, qui rationem vestræ infirmitatis sua firmitate perturbat. Porro si fugere valens, nec volens, in domum suam ligna conguessisset, atque irruentibus inimicis ut eum comprehenderent, ignem supposuisset, seque cum suis ædibus concremasset, vobis quidem præbisset exemplum, sed sibi acquisisset grande tormentum. Nunc enim quoniam fugere non valuit, aliquanto minus est fortasse sui sanguinis reus, quod sibi intulit mortem, quam comprehenso inimicus jam fuerat illaturus.

XXXVII. At enim sanctarum Scripturarum auctoritate laudatus est Razias? Quomodo laudatus? Quia fuit amator civitatis. Hoc potuit et carnaliter, civitatis videlicet illius terrenæ Jerusalem, quæ servit cum filiis suis; non autem illius quæ sursum, liberæ matris nostræ. Laudatus est, quia continentiam servavit in Judaïsimo: et hæc sibi in comparatione justitiæ christianæ damna et stercora fuisse dicit Apostolus¹. Laudatus est, quia pater Judæorum appellantur: hoc magis est, unde et illi tanquam homini subrepsit humilitatis impatientia, ut prius mori vellet quam hostibus subjici. Dictum est quod elegerit nobiliter mori: melius vellet humiliter, sic enim utiliter. Illis autem verbis historia gentium laudare consuevit, sed viros fortes hujus sæculi, non martyres Christi. Dictum est quod se viriliter de muro præcipitavit in turbas: nec nos dicimus eum hoc fecisse muliebriter. Quanquam vos qui multum exemplo isto profecistis, etiam foeminas vestras hoc facere docuistis: sed fatemur hoc etiam ipsas non facere muliebriter, sed viriliter; non tamen salubriter,

¹ Philip. iii, 8.

quia non fideliter. Ad extremum quod invocasse dictus est dominatorem vitæ ac spiritus, ut hæc illi iterum redderet, id est, vitam ut spiritum; nec tunc aliquid poposcit, quo boni discernuntur a malis. Reddet enim hæc Deus et his qui male egerunt, non in resurrectione vitæ æternæ, sed in resurrectione iudicii æterni. Laudatus est itaque iste Razias amator civitatis, ut valde bene audiens, id est, bonæ famæ, quia pater Judæorum appellatus est, et quod continentiam tenuerit in Judaïsimo. Istam vero ejus mortem mirabiliorem quam prudentiorem narravit quemadmodum facta esset, non tanquam facienda esset Scriptura laudavit. Nostrum est autem, sicut Apostolus admonet, omnia probare, quæ bona sunt tenere, ab omni specie mala nos abstinere¹.

XXXVIII. Et hanc quidem Scripturam quæ appellatur Machabæorum, non habent Judæi sicut Legem et Prophetas et Psalmos, quibus Dominus testimonium perhibet tanquam testibus suis, dicens: « Oportebat im-
» pleri omnia quæ scripta sunt in Lege et Prophetis et in
» Psalmis de me²; » sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobrie legatur vel audiatur, maxime propter illos Machabæos qui pro Dei lege sicut veri martyres a persecutoribus tam indigna atque horrenda perpessi sunt³; ut etiam hinc populus christianus adverteret, quoniam non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis, pro quibus passus est Christus, si tanta patientissime pertulerunt pro lege quam dedit Deus per famulum hominibus illis pro quibus nondum tradiderat Filium. Quanquam et iste Razias habeat quod legentibus prosit, non solum ut mens exer-

¹ 1 Thess. v, 21. — ² Luc. xxiv, 44. — ³ De auctoritate libror. Machab. Vide lib. 18. De Civit. Dei cap. 36. et lib. 2. de doctrina Christian. c. 5. et de cura pro mortuis. c. 1.

ceatur recte judicando quod legit, verumetiam ut animus humanus, imo animus christianus adverteret, quanta ferenda sint ab inimicis ardore charitatis, cum a se ipso iste timore humilitatis tanta pertulerit. Sed ardor charitatis de sublimitate descendit gratiæ divinæ, timor autem humilitatis ex amore accidit laudis humanæ: et ideo ille certat per patientiam, hic autem peccat per impatientiam. Non itaque debemus quidquid in Scripturis etiam Dei testimonio laudatos homines fecisse legerimus, consentiendo approbare, sed considerando discernere, adhibentes iudicium non sane nostræ auctoritatis, sed Scripturarum divinarum atque sanctarum: quæ nos nec illorum hominum quibus illic bonum atque præclarum testimonium perhibetur, omnia vel imitari vel laudare facta permittit, si quæ non recte ab eis facta sunt, vel huic jam temporis non conveniunt. Sed de iis quæ tunc fuerant recta, nunc non sunt, quid opus est aliquid in hac quæstione discutere; cum hoc unde agitur, ut sibi quis inferat mortem, maxime cui conceditur, vel potius qui compellitur vivere, in eis sit factis, quæ nec poterant⁴ unquam recta esse, nec potuerunt, sicut satis jam demonstravimus?

XXXIX. Proinde quomodolibet accipiatur a vobis hujus Raziæ vita laudata, non habet mors ejus laudatricem sapientiam, quia non habet dignam Dei famulis patientiam: potiusque huic vox illa Sapientiæ, quæ non laudi, sed detestationis est, competit: « Væ iis qui perdiderunt » sustinentiam². » Nam si laudatorum facta omnia creditis imitanda, numquid melior est iste Razias quam David³? Cur ergo ejus factum de aliena uxore appetenda, ejusque occidendo marito, nullus bonus sibi proponit, sed potius cavendum atque vitandum? Numquid melior

⁴ Forte poterunt. — ² Eccli. II, 16. — ³ 2 Reg. XI.

est Razias quam Salomon? Placet-ne ergo vobis, ut ejus erga mulieres lasciviæ, quarum seductionibus usque ad templa idolis fabricanda perductus est, imitandum proponamus exemplum¹? Numquid melior Razias quam Petrus apostolus, qui ubi dixit: « Tu es Christus Filius Dei » vivi², » tam beatus a Domino appellatus est, ut claves regni cœlorum accipere mereretur: nec tamen ideo³ creditur imitandus, ubi mox eodem momento reprehensus, audivit: « Vade post me, Satanas, non enim sapis quæ Dei » sunt, sed quæ hominum? » Atque ut hæc taceam quæ voce apertissima sancta Ecclesiæ Scriptura culpavit, et ea dicam quæ tantummodo ibi narrata atque conscripta sunt, nec de his est in alteram partem laudis aut reprehensionis lata sententia, sed quæ nobis judicanda permissa sunt, numquid melior Razias quam Noë? Quis autem illum virum, quod jacuit ebrius, laudaverit sobrius⁴? Numquid melior est Razias quam Judas patriarcha? Quis tamen eum approbet, cui placeat, quem non rectissime offendat in illa fornicatione, quandoquidem non ad suam nurum quia hoc ignoravit, verumtamen ad eam quam meretricem putavit, impressus est⁵? Numquid melior est Razias, quam Samson⁶? Audete itaque dicere, si potestis, illud quod in crinibus habuit virtus magnum divinumque secretum, blandienti mulierculæ fuisse prodendum. Nam illud quod cum inimicis occidit et se ipsum, quando super se atque illos dejecit domum, mortem quam mox ab eis fuerat perpessus, communem voluit cum illis habere, quia non posset evadere. Quod quidem non sua sponte fecit, sed hoc spiritui Dei tribuendum est, qui usus est eo ut faceret quando illi affuit, quod facere non poterat quando idem spiritus defuit. Si-

¹ 3 Reg. xi, 4 et 15. — ² Matth. xvi, 17 et 23. — ³ Forte in eo. — ⁴ Gen. ix, 21. — ⁵ Id. xxxviii, 15. — ⁶ Judic. xvi, 17.

cut Abrahamæ factum quando filium voluit immolare, quod Deo jubente fuit obedientia, Deo non jubente quid fuit nisi dementia?

XL. His sacris Litteris eruditus beatus Cyprianus, in Confessione sua dixit: « Disciplinam prohibere ne quis se offerat³. » Videte quantum mali faciatis cum vos vultis occidere, qui estis indisciplinati etiam si vos aliis hoc vobis facere cupientibus velletis offerre. Fugam præcipit quem vocatis Salvatorem, fugam permittit persecutor: quid ergo sequimini, ut vestris ignibus pereatis, nisi vestrum furorem? Et tamen dicis: « Annon est ista persecutio, quæ tot millia innocentum arctavit ad mortem? » Ostendite quomodo sitis innocentes, qui Christum dividitis et vos occiditis. Ostendite quomodo arctemini ad mortem, quibus fuga et divinitus jubetur, et humanitus relaxatur. Ostendite quemadmodum caminorum compendio animas vestras a contaminatione rapiatis, quos potius caminorum sacrilegio tanquam diabolico sacrificio contaminatissimas facitis. Interrogate Christum, jubet vos fugere; interrogate Tribunum, permittit vos fugere. Si et ipsum Raziam interrogare possetis, responderet vobis: Ego non potui fugere. Vos ergo nec Christum salvatorem, nec Tribunum persecutorem, nec Raziam auctorem habetis.

XLI. Quod autem dixisti, ut se ipsos vestri occiderent, non eos frustra timuisse, quoniam quisquis in nostras vel nostrorum manus incidit, non evasit. Quid evaserit, quæro? Si mortem, cur eam vobis infertis manibus vestris, si hanc timetis a nostris? Sed manifestum est non de morte vos dicere. Nam quantum cupiamus vos vivere, etiam ipsi scitis; ideo nos de vestra morte terretis.

¹ In actis passionis Cypriani martyris, quorum initium, Imperatore Valeriano.

Proinde si communionem nostram dicis, neminem vestrum qui in manus nostras incidit evasisse, utinam verum diceres. Valde quippe feliciter non evaderent communionem quæ offertur a catholicis, ut evaderent damnationem quæ paratur hæreticis. Sed falsum esse quod dicis, vel ex vestro Emerito cogitare potuisti, qui cum venisset ad nos, facilius est veritate convictus, quam communicare compulsus. Sunt et alii fama quidem minores, sed stultitia pares. Quisquis enim fuit similis vanitatis, ut contra manifestissimam veritatem perversissima verecundia fieret pertinax, cum putari erubescit inconstans, expers a nobis catholicæ communionis abscessit. Sed ideo dixisti: « Quisquis in eorum manus incidit, non evasit; » quoniam paucissimos apertissimæ veritati perseveranter resistentes et discedentes latere arbitratus es. Sed Emerito fecisti secundum vos gravissimam injuriam, qui perdidit apud te duritiæ suæ laudem, tanquam frustra esse voluerit inter paucos veritati non consentientes, quia deputari meruit inter latentes. Quis nostrum non te credat invidere collegæ? Aut si non invidet, imitare. Veni ad nos et tu, sicut ipse; audi quod dicimus, sicut ipse; responde si potes, quod non potuit ipse. Si autem nec respondere, nec communicare volueris, discede, sicut ipse. Ecce ille de nostris manibus illæsus abscessit. Tu quare dicis: « Quisquis in eorum manus incidit, non evasit? » Ecce ille non sibi credidit loca defutura ubi posset latere: tu quare disponis ardere? Ita-ne nondum vides vos esse potius qui non pertinetis ad Deum, et qui facitis contra Deum, non solum peste communi qua Christi unitati resistitis; sed etiam vos præcipue, qui huic tanto sceleri vestro, etiam vestras mortes addere festinatis?

XLII. Verba Epistolæ: « Sed quoniam prudentiam

tuam, inquit, executoris, officium non decebat, quæso paucis adverte. Alia est, ut reor, solida veritas, alia effigies veritatis: quoniam veritas robore suo firmata constat, idolum sive simulacrum est quod in injuriam veri simile fecerit humana præsumptio: nunquam tamen potest præjudicare veritati fallacia. Simulacrorum cultores dico, qui non tenent veritatem: sub alieno vocabulo gentilem existimo, qui facit sibi quod colat. Unde publicum apertumque est, quod minis, sive terrore et persecutionibus crebris Gabinum similesque de naturæ libertate sublato, ipsi sibi quos venerarentur perfidos fabricasse noscuntur, ad quorum cultum coguntur inviti. » Ad hæc resp. Adhuc addis furori vestro verba blasphemiae, et audes dicere Ecclesiam catholicam humanum esse figmentum, cui dicit Deus: « Ego enim sum Dominus qui » facio te, Dominus nomen ei¹. » Et ut sciamus ipsam eam Catholicam universo terrarum orbe diffusam, sequitur et adjungit: Et qui eruit te, ipse Deus Israël universæ terræ vocabitur. Hoc evidentissimum Dei opus, humanum dicitis esse figmentum: nec vos respicitis, quod ab ista Ecclesia quam se promisit Deus in universa terra esse facturum, nullo modo separaremini, nisi hominem sequeremini. Nos eum sequimur qui dixit Abraham: « In » semine tuo benedicentur omnes gentes². » Eum sequimur qui dixit ipsi Ecclesiae suæ, quod modo commemoravi, Ego sum Dominus qui facio te, Dominus nomen ei; et » qui eruit te, ipse Deus Israël universæ terræ vocabitur. » Propterea tenentes Ecclesiam, quæ dilatatur et crescit per omnes gentes et per universam terram, non utique figmentum sequimur humanum, sed promissum, factumque divinum. Vos quid sequimini, ut ab hujus divinæ promissionis et divini operis communione divisi,

¹ Isai. LIV, 5. — ² Gen. XXII, 18.

velitis esse de parte Donati? Peccato Cæciliani perisse de orbe terrarum promissiones Dei, et remansisse in parte Donati, homo vobis dixit, an Deus? Si Deus, legite hoc nobis ex Lege, Prophetis, Psalmis, Apostolicis et Evangelicis litteris. Legite, si potestis, quod in Collatione nostra minime potuistis. Si autem homines ista dixerunt, de quibus dictum est: « Firmaverunt sibi sermonem malignum¹: » Ecce humanum figmentum, ecce quod colitis, ecce cui servitis, ecce propter quod rebellatis, insanitis, ardetis.

XLIII. Gabinus vero et cæteri, qui hanc Ecclesiam cognoverunt, elegerunt, tenuerunt, non humanum figmentum, sed divinum promissum prædictum et impletum cum fidelibus habere cupientes, ulterius pro humano figmento ipsas humanas molestias perpeti noluerunt. Qui enim pro veritate et unitate Christi, non dico res suas, sed istam etiam vitam suam, aliis duntaxat auferentibus atque interficientibus, amiserit, vere fidem habet, vere spem habet, vere charitatem habet, vere Deum habet. Quisquis autem pro parte Donati vel fimbriam vestimenti perdidit¹, cor non habet. Quid ergo mirum, si homines sapientes, cum viderunt contra obduratæ consuetudinis pertinacissimam vetustatem proposita sibi esse damna et exilia, consideraverunt utrum pro parte Donati contra Ecclesiam catholicam, hoc est, pro figmento humano contra opus divinum perpeti ista deberent: et se utique non debere viderunt; atque istam quam vocatis persecutionem, cognoverunt sibi esse correctionis occasionem, et fecerunt quod scriptum est: « Da sapienti occasionem, » et sapientior erit²? » Vides itaque quam inaniter dixerit homini, qui ex præcepto piissimi Imperatoris sui vestram correctionem requirit, quod hujus prudentiam executoris

¹ Psal. LXXIII, 6. — ² Confer lib. 2 cont. Petil. c. 98. — ³ Prov. IX, 9.

officium non decebat. Quid enim magis religiosum militantem decet, quam ut in ea causa in qua perpendit, quibusnam vos vultis esse deceptio¹, multis ipse fiat corrigendis salvatio?

XLIV. Verba Epistolæ: « Ad docendum, inquit, populum Israël omnipotens Deus Prophetis præconium dedit, non regibus imperavit. Salvator animarum Dominus Christus ad insinuandam fidem, pisces, non milites misit. » Ad hæc resp. Audite ergo Prophetas sanctos, et sanctos Pisces: et molestos non patiemini religiosissimos reges. Jam enim et superius ostendi, ad curam pertinuisse regis, ut Ninivitæ Deum placarent, cujus iram Propheta annuntiaverat. Quandiu ergo vos non tenetis Ecclesiam, quam prænuntiaverunt², pisces Apostoli plantaverunt: tandiu reges qui eam tenent, rectissime ad suam curam judicant pertinere, ne vos adversus eam rebelletis impune. Nam Deus et reges habuit inter Prophetas: David quippe sanctus, quod non potestis ignorare, rex fuit. Audite itaque prophetantem regem, et nullum religiosum regem formidabitis irascentem: audite, inquam, Prophetam regem dicentem de Christo: « Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ³: » et non timebitis Christianum regem succensentem vobis hanc Ecclesiam blasphemantibus, quæ sicut a Rege prophetata est, exhibetur usque ad terminos orbis terræ. Quia et rex Nabuchodonosor, quamvis propheta non fuerit, eos tamen qui blasphemarent Deum Sidrach, Misach et Abdenago, religiosa severitate coercuit⁴.

XLV. Verba Epistolæ: « Mundanæ, inquit, militiæ nunquam Deus expectavit auxilium, qui solus potest de

¹ Forte quibusdam vos stultis esse exitio. — ² Forte prophetæ prænuntiaverunt. — ³ Psal. LXXI, 8. — ⁴ Dan. III, 96.

vivis et mortuis judicare. » Ad hæc resp. Non mundanæ militiæ Deus expectat auxilium, quando regibus largitur potius beneficium, qui eis inspirat, ut in regno suo curent fieri Domini sui præceptum. Quibus enim dictum est : « Et nunc, reges, intelligite, erudimini qui judicatis » terram : servite Domino in timore¹ : » Sentiunt suam potestatem ita Domino servire debere, ut ea potestate plectantur, qui nolunt ejus voluntati servire. Quod autem de militibus facis invidiam, si utique ista cura, sicut jam docuimus, in Scripturis sanctis pertinere demonstratur ad reges, per quos id acturi sunt adversus rebelles Circumcelliones et insanos eorum sive participes sive principes, nisi per subditos milites?

XLVI. Verba Epistolæ : « Sed hoc non sciunt, inquit, alienarum rerum incubatores, qui nec Deum audiunt dicentem : « Non concupiscas rem proximi tui² : » nec per Salomonem Spiritum sanctum dicentem : « Tunc » stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se » angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum. » Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in » subitatione inspiratæ salutis, dicentes inter se poenitentiam habentes, et per angustiam spiritus gementes : « Hi » sunt quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improprii : nos insensati vitam illorum existimamus insaniam, et finem illorum sine honore; quomodo » computati sunt inter filios Dei, et inter Sanctos sors illorum est? Ergo erravimus a via veritatis; et justitiæ lumen » non illuxit nobis : lassati sumus in iniquitatis et perditionis via, et ambulavimus solitudines difficiles, viam » autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? » aut quid divitiarum jactantia contulit nobis? Transierunt » omnia tanquam umbra. Hæc igitur fides nos hortatur,

¹ Psal. 117, 10. — ² Exod. 22, 17.

» ut libenter pro Deo in ista persecutione moriamur.⁴ » Ad hæc resp. Agnoscite scelus vestrum, et nolite vobis usurpare nomen alienum. Scriptura dixit : « Tunc stabunt » justi in magna constantia adversus eos qui se angustia- » verunt, et qui abstulerunt labores eorum. » Non dixit : Stabunt omnes qui mala passi sunt : sed : « Stabunt » justi. » Sicut et Dominus cum dixisset : « Beati qui » persecutionem patiuntur²; » nisi addidisset : « Propter » justitiam, » non solos significaret qui pro sua in Domino patientia coronantur, sed etiam illos qui justis legibus puniuntur. Quapropter si ad vos putatis hæc justorum verba quæ scripta sunt pertinere, prius an justis ostendite. Habetis enim res magnas, quas inter vestras justitias ventiletis³, divisionem Christi, rescissionem sacramentorum Christi, desertionem pacis Christi, bellum contra membra Christi, criminationes in conjugem Christi, negationem promissorum Christi. Hæc sunt justitiæ vestræ, propter quas videlicet stabitis in magna constantia adversus eos qui vos angustiaverunt, et abstulerunt labores vestros. Jam vero cum inter justitias vestras jactare cœperitis, quod vos ipsos necatis; quis vobis justus æquabitur? Tunc enim maxime apparebitis vindicandi. Sed videte de quibus : de his utique qui vos occiderunt. Ergo ut vindicemini, puniemini, et stabitis adversus vos ipsos? Maxime stabitis, qui, caminis clausis, vos in crudeles angustias coarctatis, ut et qui voluerit subvenire, non possit intrare, et qui voluerit evadere, non possit exire. Absit, absit ut stent cum magna constantia, cum stabunt cum tam mala conscientia. Nisi forte arbitramini propterea vobis Deum tunc posse parcere pro sceleribus vestris, quia ipsi vobis modo non parcitis. Unde etiam quædam sanctimonialia vestræ gravidæ per saxa se

¹ Sap. 7, 1-12. — ² Matth. 5, 10. — ³ Forte venditetis.